

Jelentés az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiség-tárának 1941. évi működéséről

Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárának 1941. évi működése, hogy röviden fejezzem ki magam, a rendbetétel jegyében indult meg s folyt le.

A rendbetétel belső munkát jelent s nekem munkatársaim segítségével elsősorban is arra kellett törekednem, hogy az Egyesület vagyonát különválasztva az államtól, a múzeális kezelés retortáján átvigym. Ami a tulajdonos megállapítását illeti, a szorosan vett érmészeti és régészeti anyaggal nem volt sok nehézségünk, mert a leltárak, beszerzési naplók, amelyek szerencsénkre itt maradtak, kellő útbaigazítással szolgáltak, de például a könyvanyag szerteséjjel volt, a butorzat hasonlóképpen. Mindezekről rendszer alapleltár készült; ez most már a folyton beálló gyarapodásokat is azonnal feltünteti.

A régészeti anyagot gondozatlanul, siralmas állapotban vettem át. Mindenekelőtt a pincékben, a padláson elraktározott s romlásnak leginkább kitett holmikát kellett megfelelőbb helyre mentenem. Ezzel párhuzamosan folyt a be nem leltározott anyag megszámozása és leltárba vezetése. Sajnos, csak egy részével készültünk el, a praeparálással pedig még hátrébb vagyunk; ennek az anyagiakon, személyzet- és helyiséghiányon kívül az is az oka, hogy sok anyagot most már nehezen, vagy egyáltalán nem tudunk beszerezni.

Az a raktárszerű kiállítás, amely múzeumunkat olyan siralmasan jellemezte, bántólag hatott mindenkire. Mindenekelőtt a II. emeleten a művészettörténeti anyagot rendeztük át. Alig voltunk vele készen, jött a légi-veszély s az elsötétítés. Le kellett szerelnünk az egészet s biztosabb helyen kellett elraktározni. Év vége felé, amikorra megszűnt a közvetlen veszély, mindent újracsináltunk. Hogy ez mit jelentett munkában, időben, csak az tudja, aki ilyesmit végigcsinált.

Ennek rendjén helyet szorítottunk az egyházi hímezéseknek, ruháknak is; kiállítottuk a Szt. Mihály-templomból még 1903-ban beajándékozott barokk oltárokat is. A II. emeleten helyeztük el egyelőre két kisebb, XVIII. századbéli orgonánkat, míg az alsóvárosi ref. templom hatalmas orgonáját, amely szintén a XVIII. század második feléből való, a római kőtár egyik sarkában voltunk kénytelenek kiállítani, mert máshol nem fért volna el.

Őszinte sajnálattal kell jelentenem, hogy az erdélyi ötvösség gazdag emlékeiből semmit sem tehetünk közszemlére, mert a Bástyá-u. 2. sz. alatti épület biztonságát még mindig nem lehetett annyira megoldani, hogy a megboldogult Pósta Béla által szerzett anyagunknak bár egy részét hozzáférhetővé tehetjük volna a múzeumlátogató közönség részére is.

Ez a kiállítás a butorzat kiegészítését tette szükségessé; ezt az állami segítségéből kellett fedeznem, holott a szerződés értelmében ez állami feladat. Hiszem, hogy a jövőben ez a kérdés is méltányosan fog megoldódni.

Az I. emelet átrendezése az 1942. évre maradt.

Az éremtárral vannak a legnagyobb nehézségeink, mert két kis szobában összezsúfolva a raktárszerű elhelyezést nem bonthattuk meg s nem is fogjuk megbonthatni, amíg vissza nem kapjuk az I. emeleten az ókori

történeti és a klasszikafilológiai tanszék által elfoglalt három nagy szobát s nagy termet.

Az elsötétítéssel és légveszedelemmel kapcsolatosan az éremtár féltettebb anyagát is össze kellett csomagolnunk. Hosszantartó, aprólékos munkát jelent az anyagnak újrendezése. Itt is szekrényhiánnyal küzdünk; ezt egyelőre úgy oldjuk meg, hogy a meglevő szekrényeket osztjuk be gazdaságosabban. Dr. Kovács István végzi ezt a munkát, saját egykori osztályán. Ebben neki fiatal munkatársai segítenek, akik így tőle értékes oktatást is nyernek.

Munkatársaim nagy részét az államsegélyből kell fizetnem s ez évenként a jövő évtől kezdve közel 9.000 pengőt tesz ki. Az idén, csonka évről lévén szó, 3.459 pengőt kellett kifizetnem erre a célra. Ezt azonban a legjobb befektetések egyikének kell minősítenem, mert az a fiatal gárda, amelyiket a múzeumhoz sikerült kötnöm, ú. m. Czéh Irén, Pálffy Antal, Perczely Nándor, Szabó György és ifj. Kós Károly a magam és a dr. Mozsolics Amália múzeumőr, valamint debreceni hűséges tanítványom, most tanársegédem, dr. Novák József vezetése és segítsége mellett a legszebb ígéret a jövőre nézve. Számukat szaporítanom kell, mert a munka sok, halasztást nem tűr. Így is sok-sok hátrálék meredezik elibénk. A klisék, lemezek, fényképek leltározásához hozzá sem foghattunk, amíg készen nem vagyunk a beszerzési naplónak megfelelő leltárakba való bemásolásával s javításával.

Ezzel kapcsolatosan folyik az olyan leletcsoportoknak a leltárból való kiírása, amelyek több darabjából hiányzik a leltári szám. Utólagosan kell megállapítanunk a keresztlevelüket. A kezeink között levő beszerzési naplók segítségével pontosan fog sikerülni, de természetek időbe és munkába fog kerülni.

Ez a hibája a középkori kőtári anyagnak is: a sok ide-odahurcolás, felállítás, befalazás stb. sokról eltüntette a leltári számot. Több még 1899 előtt szerzett darab be sines leltározva.

Ebben a nagy munkában kitűnő segítségemre vannak altisztjeim a régi, hűséges Duka Péter vezetése mellett.

Egy állandóan alkalmazott műasztalos hiányát naponként érezzük. A régi és új butorzat karbantartása, sok apró-cseprő javításnak a gazdasági hivataltól való igénylése késedelmes elintézését, sok fölösleges munkát jelent; igényléseinket sokszor nem is intézik el megfelelően.

Néprajzi gyűjteményünk a megszerzendő EKE-múzeum anyagával alaposan meg fog növekedni. Ez szükségessé fogja tenni külön néprajzi szakember alkalmazását. A fejlődés iránya úgyis az, hogy külön kell válnia a művészeti és néprajzi osztálynak. E feladat megoldása csak részben egyesületi, részben állami.

Erre gondolva intéztem ismételten kérést a VKM.-hez a régi katonai sütőde megszerzése s a múzeumi épülettel Nyugaton határos négy teleknek kisajátítása érdekében. Az ezen az oldalon építendő negyedik szárnyal egy időre megoldódnék a helyiség kérdése. Ha sikerült volna megkapni a régi katonai sütődét, oda lehetett volna telepíteni a római kőtárat s ennek helyén a barokk építészet emlékei s oltáraink pompásan elfértek volna.

Mivel az államsegélyt későn kaptuk kézhez, külső munkálataink szerényebb keretek között mozogtak. Bikszád és Kovács palaeolithikus műhelyei,

a besztercenaszódmegyei Csépan kora- és késővaskori temetője kicsi, de annál értékesebb darabokkal gyarapították gyűjteményünket.

I. sz. mellékletünk a régiségtár gyarapodásáról ad áttekintő képet. Megértéséhez rövid magyarázatot kell fűznöm.

Az őskori csoport aránylag nagymérvű gyarapodása onnét van, hogy megkezdtem a román megszállás idején titokban végzett ásatások eredményeinek beletárolását. Ezek költségeit a Wass Ottilia-féle hagyatékból eladóvá tett szőnyegek árából fedeztem. Olyan időben történt ez, mikor már minden múzeális gyűjteményünkre rátették a kezüket a megszállók s már a Székely Nemzeti Múzeum elvételére Sepsiszentgyörgyre utazott a hirhedt Ghibu Onisifor. Akkor támadt az a gondolatom, hogy az erdélyi gyűjteményeket az anyaországban kell megteremtenünk. A kiásott anyagot rejtegettem, 1937-ben sikerült kivinnem Debrecenbe, ahonnét 1940. decemberében hazaszállítottam. Olyan anyagot sikerült összehoznom, amelynek teljes híjjával van a régiségtár s amely rendszeres ásatásból származik.

A dolgot bizalmasan kellett kezelnem. Egy volt tanítványom és más illetékes tényezők tudtak róla. Később beavattam a dologba egy másik volt tanítványomat, de ez abban az időben, amíg 1936 őszén be voltam börtönözve, olyan formában sugta be a megszállóknak, hogy a hivatalos ásatások alkalmával elloptam a leletek javát. A nagyobb bajt Teodorescu professzor hárfította el azzal a kijelentéssel, hogy szakember ilyet nem tehetett, mert ezzel meghamisította volna az ásatások eredményét.

A jövő évi beszámolómban lesz alkalmam részletes kimutatást adni a régiségtárnak ezekből az ásatásokból származó gazdagodásáról.

Értékes sorozattal gazdagodott palaeolithikus gyűjteményünk a dr. Balogh Ernő professzor úrnak a krassószörénymegyei Komárnik határában levő Szarvasbarlangban, valamint a popováci egyik barlangban végzett ásatásai rendjén lelt anyaggal. Ezek az első biztos leletek erről a területről, ahol eddig az amerikaiak több éven át sikertelenül kutattak a diluviális ember ittélésének nyomai után.

Diamantstein László az Ilona-u. 8. sz. telkén felszínre került s a Kr. u. II. század végéről származó, egy napocai decurio által *Liber Pater*-nek felajánlott fogadalmi oltárt ajándékozott a tárnak.

Az architektonikus és szkulpturális csoport gyarapodása úgy állott elő, hogy a kolozsi unitárius egyházközség ideajándékozta az egykori XV. századbeli Szt. Imre-templom építészeti maradványait; ezeket *Petres Gyula* tanító megértő lelkesedése őrizte s mentette meg a végleges pusztulástól.

Dr. Szabó T. Attila professzor úr mentette meg múzeumunk részére Bethlen Gábor építőmesterének, Kőműves Benedeknek sírkőtöredékét, valamint egy 1726-ból való és Diószegi Mihályné, Váradi Krisztina kecsedi udvarházából származó ajtószemöldökkövet.

Kolozsvár sz. kir. város a városháza épületéből kikerült négy darab XVI. századbeli kőajtótöredékét helyezte el múzeumunkban; ezek közül az egyik mesterjegyes.

Kelemen Lajos főigazgató úr egy 1588-beli mesterjegyes ajtószemöldökkőtöredéket ajándékozott s növelte ezzel eddigi sok-sok ajándékának a sorát. Az ő éles szeme figyelte és vigyázta a város területén történő épületjavítások rendjén előbukkanó építészeti emlékeinket.

Tervbe vettük, hogy nemcsak Kolozsvár s közvetlen környékének be-

szélő köveit mentjük meg, hanem távolabbi vidékeket is. Kolozsvárt pedig derék polgármesterünk, Keledy Tibor segítségével, minden épületbontásnál, alapfalásánál föl fogunk figyelni befalazott s a földben rejtőzködő emlékeinkre s azokat múzeumunk részére megszerezjük. Ugyanezt tervezzük régi sírköveinkkel is.

Képtárunk gyarapodásában előkelő helyet foglal el két Barabás-kép, a Magyar Képzőművészek Egyesületének képtárunk helyiségében rendezett kiállítása emlékére pedig a kiállító művészek közül *Bory Jenő* egy női agyagfejet, *Kóbor G. Elek* egy női gipszszobrot, *Cs. Farkas Lőrinc*, *Halasi Horváth István*, *Horváth Béla* és *Haranghy Jenő* festőművészek 1—1, *Szalontay József* pedig 2 képet ajándékozott múzeumunknak. Egy képpel gazdagította képtárunkat *Takács Zoltán* festőművész is. *Marschelek Endréné Kőváry Endre* arcképét volt szíves beajándékozni. *Comanescu Sándorné*, *Macedonfy Pop Ilona* hagyatékából bekerült két *Kőváry-kép*, amelyek egyike a hagyatékozó édesanyját, másika pedig a fiát ábrázolja. Értékes gyarapodása végül képtárunknak egy újabb *Sikó-kép*.

Szerényebb gyarapodást mutat éremtárunk, amelynek szaporulatáról II. sz. mellékletünk tájékoztat.

Itt sorakoztatom fel azoknak nevét, akik ajándékaikkal járultak hozzá gyűjteményeink gyarapításához. A Régiségtár és a Néprajzi tárrészére ajándékoztak: Dr. Balczó Géza, dr. Balogh Ernő, Bory Jenő, özv. Comanescu Sándorné, Macedonfy Pop Ilona (hagyaték), dr. Dersi Domokos, Diamantstein László, Dobrovits László, Cs. Farkas Lőrinc, Frölich Albin, Gyönyey Sándor, Halasi Horváth István, Hankó Veress Károlyné, Haranghy Jenő, Hirschler Ernő, Horváth Béla, Kelemen Lajos, Knabel Gyula, Kóbor G. Elek, Kolozsvár sz. kir. város, dr. Konrádi Dánielné, Lakatos István, Magyargyerőmonostori ref. egyház, özv. Marschelek Endréné, Mészáros Gyula, dr. Mozsólics Amália, Najmányi Károly, dr. Roska Márton, dr. Szabó T. Attila, Szalontay József, dr. Felvinczi Takács Zoltán, Tauffer-család (a világháború alatt), dr. Tóth Elek, Ugron István, Veress József. — Letétbe helyeztek tárgyakat: Borbély Samu, EME Levéltára, a Kolozsvári Unitárius Egyház, Marosvásárhelyi Lakatosok és Pléhesek. — Az Éremtár részére ajándékoztak: a KORMÁNYZÓ ÚR ÖFÖMÉLTÓSÁGA (a kabinetiroda útján), Baló László, Balogh Zoltán, Brediceanu Caius, Dávid Béla, Demeter Ferenc, Frey Imre, †özv. br. Jósika Samuné (1940 őszén adta át a Főigazgató Úrnak), dr. Kovács István, özv. Marschelek Endréné, †Molnár Mária (hagyaték), N. N., Nemes Sándor, Ugron István. A névsorok maguk helyett beszélnek s elmondják azt is, hogy az érdeklődés gyűjteményeink iránt egyre fokozódik. Növeli és elősegíti ezt az a körülmény is, hogy a múzeum hozzáférhetővé lett a nagyközönség részére is. Különösen örvendetes dolog, hogy a vidék érdeklődése is felébredt.

Ennek köszönhetjük *Frölich Albin* értékes ajándékát: egy a Kr. e. I. sz. derekáról származó barbarus ezüstleletet, amely Sarmaságon került felszínre és e mellett bizonyít *Veress József* vajdakamarási tisztartó úr múzeumunknak juttatott ajándéka: egy ezüstfibula, egy csüngős bronzfülbevaló s egy bronzesat, amelyek a Kr. e. IV. sz. fordulójáról származó sírból kerültek felszínre s amelyek nyomán a maroszentannai temetővel egykor újabb temetőt fogunk feltárhatni.

Különös örömmel jegyezzük ide, hogy Erdély fia, ifj. dr. *Derzsi Domo-*

kos állatorvos úr a biharmegyei Zsákán kiásott újabb kőkori és bronzkori anyagot tartalmazó gyűjteményének egy részét annak emlékére, hogy Kolozsvár az anyaországhoz visszatért, múzeumunknak ajándékozta.

Örömmel jelentem, hogy az idén kiadtuk új folyóiratunk I. kötetét. Címe: *Közlemények az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából*. Ez a kötet csak 10 ív terjedelmű, a jövő évi II. kötet már 20 íves lesz. Ezzel kívánunk bekapcsolódni az egyetemés régészeti munkálkodás vérkeringésébe s hisszük, hogy a kapandó cserepéldányok révén a ráfordított költségek busásan térülnek majd meg. Az egyes cikkeket német és francia, esetleg latin, olasz és angol kivonatok, fordítások teszik hozzáférhetővé a külföldi szaktársak részére is.

Hasonló jóleső örömmel jelentem, hogy az Erdélyi Tudományos Intézet kiadásában megjelent a szakkörök által annyira várt Torma Zsófia-féle gyűjtemény monográfiája „*A Torma Zsófia-Gyűjtemény az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárában*” címen, magyarul és német nyelven, 350 lapon, 151 táblával és 38 szövegekőzti képpel illusztrálva. Ezzel egy több évtizedes tartozásnak tettünk eleget.¹

Tisztelt Közgyűlés! Megboldogult mesterem, *Pósta Béla* egy életen át harcolt, hogy a vezetése alatt álló intézetnek és múzeumnak arra való épülete, felszerelése, személyzete legyen. Halálakor, bár az első világháború egyik legértékesebb tanítványát, *Létay Balázst*, aztán *Gulyás Jánost* követelte áldozatul, mégis elég tisztos gárda sorakozott még melléje. Felszerelés tekintetében sem panaszkodhattunk valami nagyon, azt azonban nem érthette meg, hogy az ő páratlan szervező erejével naggyá fejlesztett gyűjtemények megfelelő, önálló épületbe költözzenek.

Ennek a harcnak nemcsak szemlélője, hanem résztvevője voltam magam is s most, életem vége felé, hűtelen volnék Hozzá, múltamhoz s elhivatásomhoz, ha nem kérném nyomatékosan a Tisztelt Közgyűlést is, hogy szorgalmazza a magas kormányznál szerződésbeli kötelezettségeinek teljesítését: a személyzet beállítását, a megfelelő felszerelést és az önálló épületet. Annyi nemzeti kincs van felhalmozva az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárában különböző gyűjteményeiben, hogy egyetemes kár és nemzeti bűn, ha azokat szakszerűen fel nem dolgozzuk, illetőleg az érdeklődő közönség és szakkörök részére nem tesszük hozzáférhetőkké.

A személyzeti kérdés megoldásakor gondoljunk egész komolyan arra is, hogy az erdélyi régészeti feladatok jórésze a mi vállainkra nehezedik, hogy nekünk kell embereket nevelnünk a többi erdélyi intézetek részére. A nagyközönség áldozatos érdeklődése is csak fokozódhatik, ha látja, hogy múzeumunk ügyei a kor szemlééhez s e haza-rész fontosságához mérten intéződnek el. A magas kormány részéről a közelmúltban mutatott érdeklődés és támogatás biztatásul szolgál a jövőre nézve is.

Jelentésem szíves tudomásulvételét kérve, vagyok a t. Közgyűlésnek
Kolozsvár, 1942. február 20-án

mély tisztelettel
Dr. Roska Márton s. k.
egyetemi ny. r. tanár,
igazgató.

¹ A gyűjteményt éppen dr. Roska Márton tette közzé. Ismertetését l. előbb a folyóirat *Szemle* rovatában (A szerk.).

Az E. N. M. Régisegtárának ásatás, vétel, ajándék és letét útján történt gyarapodása az 1941. évben

Beszerzés módja	Egyptomi	Óskori	Római	Népvándorláskori	Honfoglaláskori	Árpádkori	Újkori	Művészeti	Ipartörténeti	Fegyvertári	Architektonikus és sculpturalis	Kegyeleti	Gyógyszertári	Kép-, rajz- és festmény-gyűjtemény	Néprajzi	Egyéb	Összesen
Ásatás	—	701	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	701
Vétel	—	—	1	—	—	—	11	1	7	1	6	—	—	52	14	—	93
Ajándék és letét	—	126	43	3	—	—	—	5	8	1	10	—	—	11	73	8	288
	—	2	11	—	—	—	—	—	4	—	15	9	—	—	—	—	41
Összesen :	—	829	55	3	—	—	11	6	19	2	31	9	—	63	87	8	1123

